

Analýza vývoje průmyslu na území města Ostravy

Tereza Havlíčková¹

¹Institut geoinformatiky, HGF, VŠB-TUP, 17. Listopadu 2172/15,
708 00, Ostrava, Česká Republika
Tereza.havlickova.st@vsb.cz

Abstrakt. Cílem této práce je analyzovat a vyhodnotit časoprostorový vývoj těžkého průmyslu na území města Ostravy. Prostorová data byla odvozena z různých publikací, zabývajících se těžkým průmyslem ve městě Ostrava, z historických map a z mapového serveru České geologické služby. Vývoj těžkého průmyslu je znázorněn na mapových výstupech za různá časová období. Část práce je zaměřena také na dva velké průmyslové objekty v Ostravě, tj. ArcelorMittal Ostrava a.s. a Vítkovice a.s., a na vývoj počtu obyvatel v jednotlivých bývalých obcích na území dnešního města Ostravy.

Výsledek této práce podává celkový pohled na vývoj těžkého průmyslu ve městě Ostrava a s tím i spojený vývoj města samotného.

Klíčová slova: Vývoj, průmysl, analýza, Ostrava, historie

Abstract. Analysis of Industry Development in the City of Ostrava. The aim of this bachelor thesis is to analyze development of heavy industry in Ostrava city and its surroundings. Geospatial data were obtained from various sources like publications regarding Ostrava heavy industry, historical maps and also Czech geological online web map service. The evolution of heavy industry is captured on set of map where each of maps is devoted to different time period. The part of a work is dedicated to two major companies in Ostrava region, which are ArcelorMittal Ostrava a.s. and Vítkovice a.s. and also the impact of heavy industry on population in different districts of Ostrava. The result of this work provides the full overview of heavy industry evolution and related population fluctuation.

Keywords: Development, industry, analysis, Ostrava, history

1 Úvod

Rozvoj těžkého průmyslu na Ostravsku započal nálezem uhlí. Díky uhlí mohly v Ostravě vznikat nové podniky těžkého průmyslu. Byly to právě Vítkovické železárny, které odstartovaly prudký růst města. Rostoucí průmysl zapříčinil příliv nového obyvatelstva a rozvoj města až do dnešní podoby. Má práce bude pojednávat především o určení časoprostorového rozložení podniků těžkého průmyslu od počátku těžby uhlí v Ostravě až po současnost. Zaměřím se také na vývoj dvou nejvýznamnějších průmyslových objektů v Ostravě a na historický vývoj obyvatel.

V práci uvádím, jakým způsobem jsem pořídila prostorová data, která mi umožnila analyzovat časoprostorový vývoj těžkého průmyslu, pro jednotlivé typy průmyslu. Dále se zabývám vyhodnocením časoprostorového vývoje těžkého průmyslu, opět pro jednotlivé typy průmyslu, a zvláště se zaměřuji na vývoj dvou nejvýznamnějších podniků, tj. Vítkovice a.s. a ArcelorMittal Ostrava a.s. Také uvádím prostorové rozložení současných podniků těžkého průmyslu v Ostravě. Na závěr k práci přidávám i historický vývoj obyvatel bývalých obcí na území dnešního města Ostravy.

2 Zdroj dat a zpracování dat

Těžebním průmyslem na Ostravsku se zabývá řada internetových zdrojů, jedním z příkladů je web Klubu přátel Hornického muzea v Ostravě, který pravidelně vydává vlastní sborník a zpravodaj. Pro tuto práci však byla využita publikace Kamenouhelné doly Ostravsko-karvinského revíru a prohlížečská služba Báňské geologické služby.

V publikaci Kamenouhelné doly Ostravsko-karvinského revíru se nachází soupis jam a vrtů na území Ostravsko-karvinského revíru a informace o koksovárnách. Soupis obsahuje informace o umístění důlních děl, rok jejich otevření a příslušnost k jednotlivým těžířstvům. Z této publikace byl vytvořen seznam důlních děl, které bylo potřeba vyhledat v prostoru. K tomu sloužilo webové rozhraní Báňské geologické služby. Na jejich webu se nachází kompletní dokumentace ohlášených důlních děl na území České republiky. Důlní díla jsou znázorněna na mapě v rámci prohlížečské služby. Ke každému důlnímu dílu jsou přístupné souřadnice v souřadnicovém systému JTSK a dokumentace včetně fotografií důlního díla.

Lokalizovány jsou pouze ta důlní díla, na jejichž místě se dnes nachází vyústění odvětrávací šachty, a na návrší kopce Landek kde jsou lokalizovány i mělké šachty. Souřadnice důlních děl z Báňské geologické služby jsou nahrány v geodatabázi a k nim byly doplněny potřebné atributy. Koksovny jsou lokalizovány podle jejich příslušnosti k důlnímu dílu a opět nahrány do geodatabáze s potřebnými atributy.

Pro získání informací o hutnickém a strojírenském průmyslu, chemickém a energetickém průmyslu jsou využity zejména knižní publikace, jako jsou *Ostrava město uhlí a železa*, *Dějiny Ostravy*, *Technické památky v Ostravě* a *Historie a*

současnost podnikání na Ostravsku. Z těchto publikací je možné získat informace o jednotlivých průmyslových podnicích, z nichž pak dále byl vytvořen přehled průmyslových podniků, které bylo potřeba lokalizovat.

K lokalizaci průmyslových podniků byly využity archivní mapy Ostravy, které jsou dostupné online v Digitální badatelně Archívu města Ostravy a také interaktivní mapa brownfieldů města Ostravy. Lokalizované průmyslové podniky jsou uloženy v geodatabázi a doplněny o potřebné atributy.

K získání informací a následné lokalizaci Vítkovických železáren sloužila publikace *Kulturní dědictví Vítkovických železáren*, webové stránky Vítkovických železáren a opět archivní mapy města Ostravy. Pro ArcelorMittal Ostrava a.s. publikace *Dějiny Nové hutě Klementa Gottwalda* a webové stránky ArcelorMittal.

Stav Vítkovických železáren a ArcelorMittal ve vybraných letech byl opět nahrán do geodatabáze a doplněn o potřebné atributy.

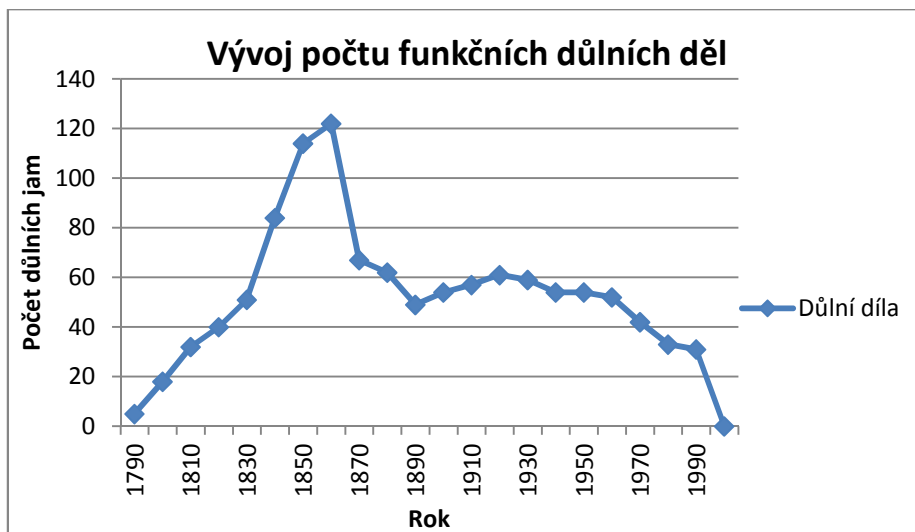
V publikaci *Dějiny Ostravy* se nachází tabulka s počty obyvatel od r. 1772 do r. 1961 na území města Ostravy, která sloužila jako vstup pro vyhodnocení historického vývoje počtu obyvatel v Ostravě. Pro tato data byla upravena hranice současného rozdělení Ostravy, dostupná v geodatabázi Arc ČR 500, na historické rozdělení města podle plánu z r. 1976.

3 Vývoj těžebního průmyslu

I přes to, že první nález uhlí na Ostravsku byl učiněn již v 50. letech 18. století, soustavná těžba uhlí započala až v 70. letech 18. století. K první těžbě uhlí se využívalo mělkých štol s mělkými odvětrávacími šachticemi. K hlubinnému dolování uhlí se přistoupilo až ve 30. letech 19. století. V 19. století byla otevřena celá řada nových dolů a počet důlních objektů se neustále zvyšoval. Protože uhlí bylo kvalitní, byly u některých dolů vystavěny i koksovny. Až teprve na přelomu 19. a 20. století se do uhelného průmyslu zaváděly nové technické inovace a řada malých objektů se slučovala do velkých těžebních závodů. Koncem 20. století docházelo v Ostravě k útlumu těžby uhlí, roku 1994 byl ukončen provoz na posledním dole a přistoupilo se k likvidaci důlních jam a těžních věží.[1]

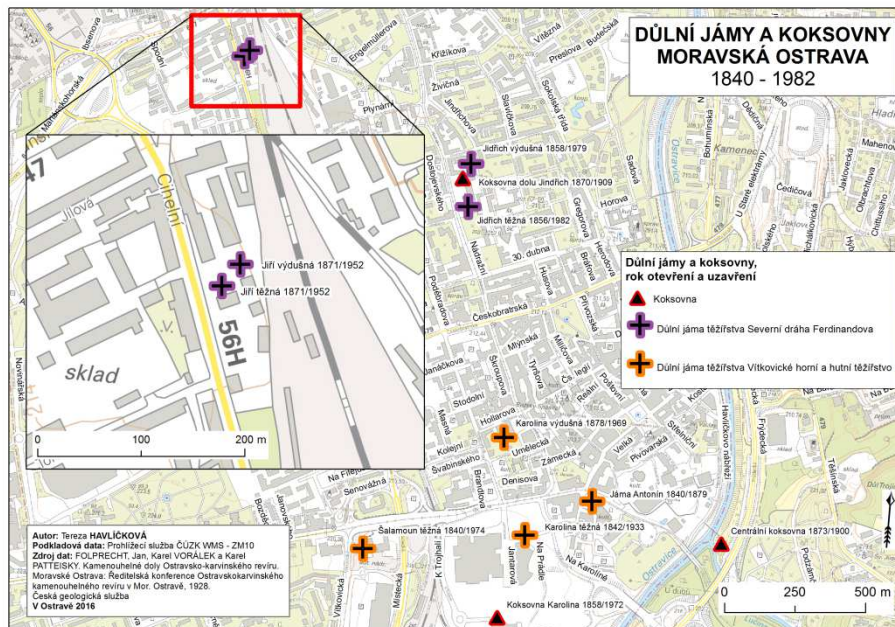
3.1 Vývoj důlních jam a koksoven

Nárůst či pokles těžebního průmyslu je znázorněn v grafu. Z grafu je patrný prudký nárůst počtu otevřených důlních děl v počátcích těžby v Ostravě a následný vysoký počet uzavřených důlních děl od poloviny 19. století až do začátku 20. století. Během 20. století se počet důlních děl výrazně nemění až do konce 20. století, kde dochází k ukončení těžby uhlí v Ostravě.

Graf. 1. Funkční důlní díla.

Vývoj těžebního průmyslu je znázorněn na mapách pro jednotlivé části Ostravy. Z map lze vyčíst kde se jednotlivá důlní díla a koksovny nacházely a kdy byla otevřena a uzavřena. První důlní díla v Ostravě byla otevřena ve Slezské Ostravě a v Petřkovicích na Landeku. Po té se postupně těžební průmysl rozrůstal do všech částí Ostravy. Poslední otevřená nova jáma se nacházela v Ostravě - Koblově. Útlum těžby probíhal v první fázi na přelomu 19. a 20. převážně ve Slezské Ostravě, Petřkovicích, Muglinově a Hrušově a ve druhé fázi ke konci 20. století opět ve všech částech Ostravy stejně. Poslední doly byly uzavřeny roku 1998 v Přívoze a Koblově.

Obr. 1. Důlní jámy a koksovny v Moravské Ostravě.

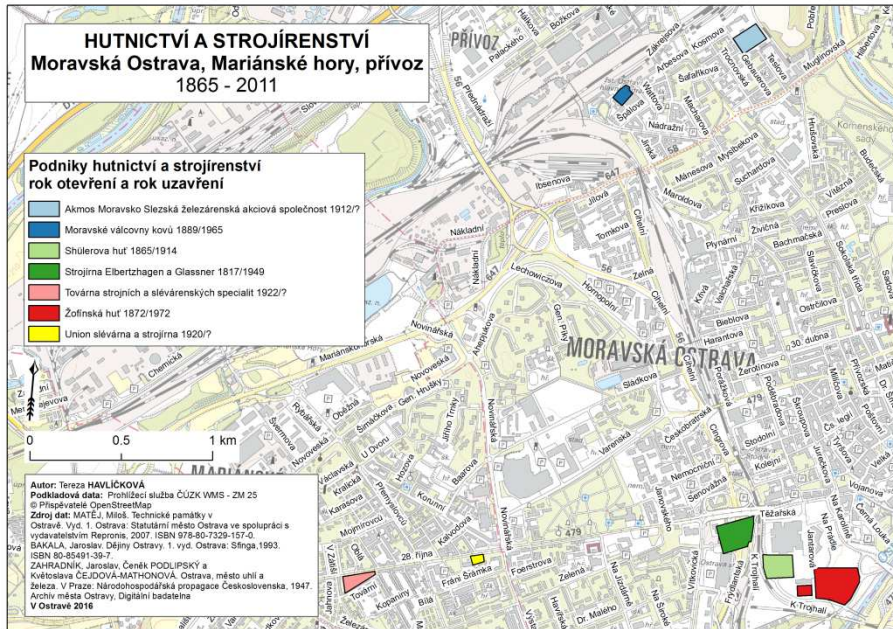
4 Vývoj strojírenství a hutnictví, chemického a energetického průmyslu

Díky vysoké výhřevnosti uhlí byl v Ostravě dobrý předpoklad pro hutnickou a strojírenskou výrobu. Protože uhlí bylo koksovatelné, byla potřeba rozšířit průmyslovou výrobu o chemické závody, které by byly schopné zpracovávat vedlejší produkty koksování. Zároveň s rozšiřováním průmyslové výroby a s přibývajícím počtem obyvatel ve městě bylo také potřeba zásobovat město a průmyslové podniky plynem, teplem a později i elektřinou, začaly tedy vznikat plynárny, teplárny a elektrárny.

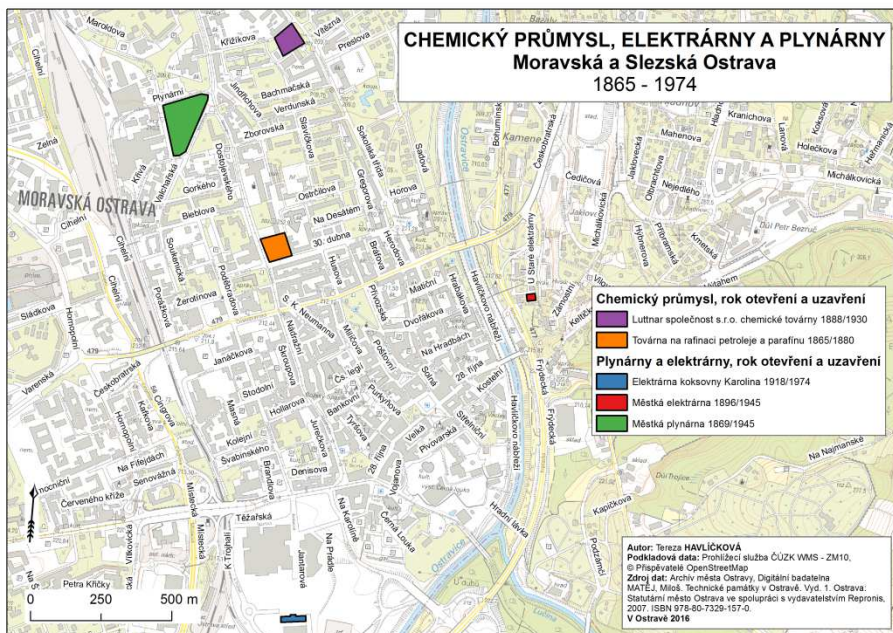
4.1 Vývoj průmyslových podniků

Prostorové rozložení podniků je znázorněno na mapách. Pro hutnictví a strojírenství jsou vytvořeny mapy již zaniklých průmyslových objektů a mapa aktuálního stavu. Energetický a chemický průmysl je znázorněn na mapách v aktuálním a historickém stavu pro jednotlivé části města Ostravy. Zatím co u hutnického a strojírenského průmyslu lze v mapách sledovat částečné vymizení průmyslu z centrální části Ostravy, s výjimkou Vítkovic, tak u energetického

průmyslu lze pozorovat pouze převod zásobování města energií do tří hlavních energetických závodů v Přívoze, Třebovicích a Vítkovicích.

Obr. 2. Historický stav hutnický a strojírenský průmysl.

Obr. 3. Historický stav chemického a energetického průmyslu.

Graf vývoje počtu hutnických a strojírenských podniků ukazuje lehký nárůst v počátcích hlubinného dolování uhlí na Ostravsku, jedná se také o samý počátek tohoto průmyslu v Ostravě. Na konci 19. století je výrazný prudký nárůst počtu podniků a od začátku 20. století se počet hutnických a strojírenských podniků zvláště nemění až do jeho poloviny, kdy dochází k poklesu. Na přelomu 20. a 21. století opět následuje nárůst průmyslových podniků.

Graf. 2. Počet hutnických a strojírenských podniků.

5 Významné průmyslové podniky

5.1 Vítkovice Machinery Group

Vítkovické železářny byly založeny roku 1828 v bývalé obci Vítkovice, poblíž tehdejších kamenouhelných dolů ve Slezské Ostravě. Železářny byly uvedeny do provozu v roce 1830 pod názvem Rudolfova huť. Postupně si železářny vybudovaly silné postavení mezi hutnickými a strojírenskými podniky a dodnes jsou jejich výrobky známy po celém světě.[4]

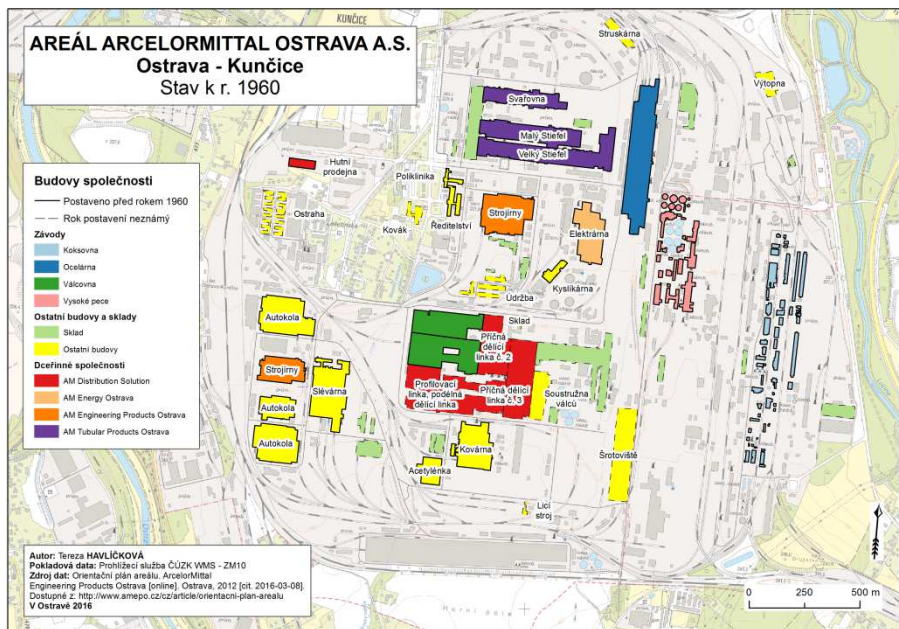
V grafu vývoje vítkovických železáren je znázorněno zvětšování plochy železáren v průběhu let. Významným bodem je rok 1873 kdy vytvořil bankovní dům Rothschildů společně se sourozenci Davidem a Wilhelmem Gutmannovými Vítkovické horní a hutní těžířstvo[4]. Během 20. let došlo ke zvětšení železáren o zhruba 20 hektarů. Dnes mají železářny rozlohu cca 89 ha.

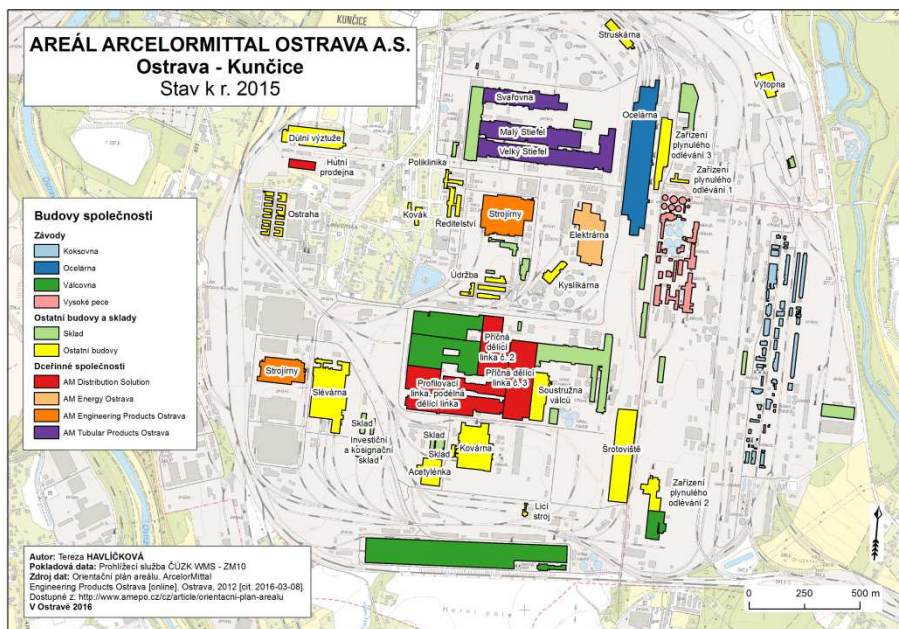
Graf. 3. Plocha Vítkovických železáren.

5.2 ArcelorMittal Ostrava a.s.

ArcelorMittal Ostrava a.s. byl původně budován od r. 1945 jako jižní závod Vítkovických železáren v Kunčicích. V roce 1951 je poté na základě zřizovací listiny v Kunčicích založena Nová huť Klementa Gottwalda a v roce 1952 je zde zapálena první vysoká pec.[2] Po založení huti se začal utvářet hutní kombinát, jehož realizace trvala sedm let. Jednalo se o pět koksárenských baterií, dvě vysoké pece a pět hlubinných pecí, blokovnu, válcovnu trub, slévárnu šedé litiny a část elektrárny. Přelom 20. a 21. století zase znamenal pro huť modernizaci a ekologizaci výroby.[3] Vývoj hutě je zachycen ve dvou mapách, první znázorňuje stav v roce 1960 a druhá aktuální stav.

Obr. 4. ArcelorMittal Ostrava a.s. stav k r. 1960.

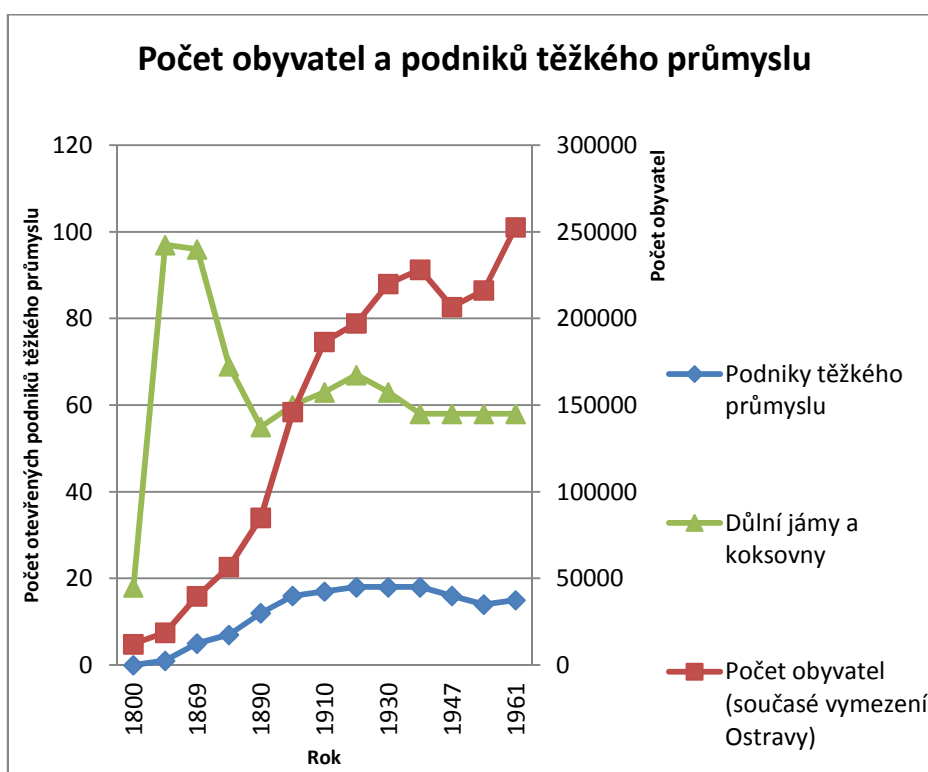

Obr. 5. ArcelorMittal Ostrava a.s. aktuální stav.

6 Historický vývoj obyvatel

Nález uhlí a vznik těžkého průmyslu na území města znamenal také příliv nových obyvatel. V počátcích dolování uhlí žilo v Ostravě zhruba 12 000 obyvatel a dnes, tj. po 200 letech, zde žije již zhruba 300 000 obyvatel. Na přelomu 19. a 20. století zde během deseti let přibylo přes 60 000 obyvatel.

Z grafu je patrné, že první příliv obyvatel je způsoben právě nálezem uhlí a rozvojem těžebního průmyslu. Výrazněji se příliv nového obyvatelstva zvyšuje i s rostoucí výrobou těžkého průmyslu. A od roku 1940 dochází i k malému poklesu počtu obyvatel, na který později opět navazuje příliv nových obyvatel.

Graf. 4. Počet obyvatel a podniků těžkého průmyslu.

7 Závěr

Nález uhlí určil Ostravě směr, kterým se měla ubírat dalších 200 let. Vývoj těžebního průmyslu od mělkých štol přes hlubinné dolování k moderně vybaveným dolům a vysoká kvalita ostravského uhlí, dala vzniknout řadě nových průmyslových podniků. Vznikla ocelárna ve Vítkovicích, která dodnes patří mezi hlavní symboly města. Začaly vznikat nejen nové hutnické a strojírenské podniky, ale také chemické závody, plynárny a s technologickým vývojem i elektrárny. To způsobilo i příliv nového obyvatelstva, převážně dělnictva.

Ke konci 20. století vystřídal prudký nárůst těžebního průmyslu útlum, až došlo k ukončení těžby uhlí na Ostravsku. Mezi hlavními průmyslovými podniky v Ostravě stále zůstávají Vítkovické železárny a nově se přidal i podnik ArcelorMittal Ostrava a.s. V těžkém průmyslu se zavádí řada nových technologických postupů související i s ekologizací výroby. Snahou vedení města Ostravy je i další využití ploch, kde skončila průmyslová výroba, např. Obchodní centrum Nová Karolina, která stojí na ploše bývalého dolu Karolina, Žofínské hutě a Shülerovy hutě, nebo Dolní oblast Vítkovic, oblast kde v roce 1828 započala historie Vítkovických železáren.

Reference

1. BAKALA, Jaroslav. *Dějiny Ostravy*. 1. vyd. Ostrava: Sfinga, 1993. ISBN 8085491397.
2. DVOŘÁK, Alois. *Dějiny NHKG*. 1. vyd. Praha: Práce, 1981. Kroniky práce a bojů.
3. MittalSteel Ostrava a.s., <http://www.novahut.cz/historie/>, ArcelorMittal - 60 let výročí svého založení
4. Vítkovice Machinery Group, <http://www.vitkovice.cz/historie>, Historie - VMG